

# INTRODUKSJON: MENINGSDANNING, DELTAKELSE OG KOMMUNIKASJON I DEMOKRATISKE SAMFUNN

*Per Bjarne Ravnå, Birgit Røe Mathisen og Svein-Halvard Jørgensen*

## Abstract

This chapter elaborates on communication, opinion making and democracy, each of which constitute vital concepts in this anthology. Further, we discuss the role of media in relation to these processes. This chapter also introduces the 10 following chapters and how they, in different ways, shed light on communication, opinion making and participation in democracy.

Demokrati er en viktig forutsetning for det samfunnet og den kulturen de fleste av oss er enige om at vi vil vedlikeholde og utvikle. De fleste nordmenn mener at vi har et godt utviklet demokratisk system i landet, og det er vi takknemlige for og stolte over. Ettersom kulturen og samfunnet hele tiden er i endring, er det nødvendig å reflektere over hvorvidt forutsetningene for, og rammene rundt, utøvelsen av demokratiske rettigheter blir vedlikeholdt og styrket. Slike refleksjoner vil utgjøre en kontinuerlig prosess der man arbeider med å utvikle oppfatningene om hva som er forutsetningene og rammene for et demokrati. Denne antologien er et bidrag til dette stadig pågående arbeidet.

Gjennom de ulike tekstene i antologien belyser vi hvordan meningsdanning, deltakelse og kommunikasjon finner sted. Demokrati er et omfattende og komplekst fenomen som kan betraktes fra mange forskjellige vinkler og med mange forskjellige perspektiver. Dette er store tema, og vi må gjøre noen avgrensninger. Vi foretar nedslag i noen utvalgte områder, der vi er særlig opptatt av mediert kommunikasjon og borgernes deltakelse i demokratiske prosesser, både i et historisk og nåtidig perspektiv. Valgkanalen er selvsagt en helt sentral og formell mulighet borgerne har til å engasjere seg og påvirke samfunn og styresett. Det temaet ligger imidlertid utenfor denne antologiens tema. Vi har valgt å konsentrere oss spesielt om de mange rollene *kommunikasjon* spiller for vedlikehold og utvikling av demokratiske samfunnssystemer. Vi har ingen ambisjon om å favne alle aktuelle sider av emnet, men vi har samlet artikler som kan demonstrere noe av den betydningen kommunikasjon har for den bestemte prosessen som er grunnleggende i demokratiet – nemlig danningen av borgernes egne meninger. Her i innledningen skal vi gjøre rede for noen sentrale begreper, samtidig som vi introduserer de ulike artiklene og viser hva slags betydning de har for vår forståelse av forholdet mellom kommunikasjon, meningsdanning og demokrati.

Begrepet demokrati betegner samfunnssystemer hvor innbyggerne har mulighet til å delta i avgjørelser som påvirker samfunnsutviklingen. I moderne demokratier gir dette seg uttrykk i at allmenn stemmerett lar innbyggerne velge sine politiske ledere, og at lovverket gir trygghet og sikkerhet til å fritt kunne utvikle og uttrykke egne meninger om alt som berører samfunnslivet (Engelstad, 2010). Disse to faktorene – stemmerett og frihet til å mene – er nøye forbundet med hverandre. Stemmeretten vil ha liten verdi hvis velgerne ikke har mulighet

til å stemme etter oppfatninger de har kommet fram til gjennom frie, åpne og selvstendige overveielser. Det gjør *meningsdanning* til et sentralt begrep. Folkemeningen, eller opinionen, kan defineres som befolkningens holdninger i spørsmål av allmenn interesse (Waldahl og Beyer, 2015, s. 34). Ifølge Waldahl og Beyer (2015) er essensen i opinionsprosessen den meningsdanningen som finner sted når borgerne orienterer seg i samfunnet, tar stilling til aktuelle spørsmål og gir sine standpunkt til kjenne. Prosessene som ligger til grunn for at meninger dannes, er avhengige av at det foregår stadige diskusjoner.

Diskusjoner, i betydningen offentlige samtaler der meninger brytes og ulike argumenter blir tatt fram og testet i møte med skepsis og motargumenter, er en viktig demokratisk verdi i seg selv. Dermed er begrepet offentlighet også sentralt for det denne boka tematiserer. Gripsrud (2017, s. 15) beskriver offentlighet som et imaginært felles rom, en allmenning for informasjonsinnhenting, kulturopplevelser og samtale, en felles arena som både splitter og samler, som gir felles kunnskap og erfaringer og danner historisk bevissthet, samtidig som konflikter kan utspilles der. Offentligheten beskrives som et rom der nye ideer introduseres og nye tenkemåter oppstår. Den fanger opp problemer og misnøye, og slik dannes også en offentlig mening som kan bli utgangspunkt for politiske standpunkter i parti og organisasjoner (Gripsrud, 2017, s. 45).

For at slik meningsdanning skal kunne finne sted, må medlemmene av samfunnet ha tilgang til vesentlig informasjon – og de må ha mulighet til å diskutere (Waldahl, 2007, s. 9). Informasjon om forhold som har allmenn interesse skal være tilgjengelig, og staten har et ansvar for å legge til rette for at borgerne kan skaffe seg slik kunnskap. Dette betegnes som statens informasjonsansvar, men statens ansvar strekker seg lenger enn til å informere. Myndighetene må også legge til rette for frie og åpne meningsutvekslinger og diskusjoner hvor samfunnets medlemmer kan få mulighet til å forstå hverandres interesser og behov, og prøve å bli enige om hva som er den beste måten å møte felles utfordringer på. Her forholder vi oss til fenomenet demokrati på en måte som er inspirert av det som i forskningslitteraturen ofte omtales som «deliberative democracy». Dette er et mye brukt begrep med mange nyanser. Vår inspirasjon stammer fra måten professor i *political science*, Iris Madison Young, brukte det på i sin sentrale monografi *Inclusion and Democracy* (2000, s. 22). For Young var begrepet «deliberative democracy» nært knyttet

til politisk aktivisme, men vi mener at de perspektivene begrepet innebærer er nyttige i all analyse av sammenhenger hvor demokrati og kommunikasjon er sentralt. Den type demokratiforståelse uttrykket bærer med seg, flytter fokuset fra systemene og prosedyrene hvor avgjørelsene blir tatt, til prosessene hvor samfunnsmedlemmenes oppfatninger og meninger om hvordan samfunnet bør styres dannes. I disse prosessene vil kommunikasjon mellom grupper og enkeltindivider som utgjør samfunnet være sentralt.

Det er lett å tenke at det å avgi sin stemme er selve kjernen i demokratiet, men vi vil påstå at de mange og varierte prosessene som skjer mellom valg og avstemninger har minst like stor betydning. Her er det snakk om en lang rekke aktiviteter som alle kan betegnes som politisk *deltakelse*. Det kan være å delta i aksjonsgrupper, demonstrasjoner og streiker, underskriftskampanjer, boikott av produkter eller pengestøtte til partier eller aksjoner, eller manøvrer av forskjellige slag for å få muligheten til direkte kontakt med en politiker (Hansen og Tjerbo, 2005). Protestaksjoner som boikott, underskriftskampanjer og demonstrasjoner betegnes som ikke-institusjonalisert politisk deltakelse (Kvelland, 2015). Flere statsvitere legger også vekt på teorier om sosial kapital når det gjelder politisk deltakelse. Slike teorier handler om at sterke sosiale nettverk mellom borgerne, enten via formelle organisasjoner eller uformelle sosiale relasjoner, genererer tillit og samarbeid, og dermed økt samfunnsengasjement og økt evne til kollektiv handling (Hansen og Tjerbo, 2005). Felles for alle disse aktivitetene er at de krever mye diskusjon om mål og midler og praktisk gjennomføring. Alt dette er igjen avhengig av *kommunikasjon*. For at politisk deltakelse skal være mulig, må deltakerne ha *evne til* å kommunisere, *anledning til* å kommunisere og *arenaer* der kommunikasjonen kan foregå i trygge og åpne rammer. I sunne og sterke demokratier er det åpenhet og rom for at alle borgere kan kommunisere politisk relevant informasjon og meninger på mange måter.

Artiklene i denne samlingen diskuterer rammene for, og virkningen av, demokratisk relevant kommunikasjon, med utgangspunkt i mange forskjellige eksempler. Flere av eksemplene handler om medier, både redaktørstyrte nyhetsmedier og sosiale medier, mens noen av eksemplene er hentet fra sammenhenger man kanskje ikke vanligvis forbinder med demokratiske prosesser. Felles for alle eksemplene er at de berører

mulighetene for kommunikasjon og mulighetene for at samfunnsmedlemmenes meninger kan være med og påvirke utviklingen av samfunnet. Antologien er delt i to hovedbolker, og den strukturen vil prege resten av denne innledninga. Den første bolken tar for seg kommunikasjon i vid forstand, mens den andre bolken snevrer fokuset inn mot mediert kommunikasjon. Videre i innledninga diskuterer vi først demokratiske prosesser i et vidt perspektiv, samtidig som vi presenterer de ulike bidragene som hører til denne bolken. Deretter kommer et mellomspill der vi diskuterer mediernes rolle i et demokratisk samfunn, før vi presenterer de ulike bidragene som analyserer ulike former for deltakelse og meningsdanning gjennom mediene.

## Demokratisk relevant kommunikasjon i vid forstand

Demokrati er ikke en statisk tilstand som et samfunn har eller ikke har. Det er alltid snakk om grader av demokrati, og man vil kunne observere prosesser som styrker eller svekker demokratiet (Tilly, 2007, s. 11–12). Staten kan legge mer eller mindre til rette for selvstendig meningsdanning og politisk relevant kommunikasjon gjennom mange forskjellige tiltak. I tillegg til endringer i politiske systemer og lovverk, vil det også være snakk om skiftende tradisjoner for hva som blir akseptert som mulig og lovlig adferd. Ofte er det nettopp motsetninger og sammenstøt mellom styrende krefter og opposisjonelle bevegelser som fører til at rammebetingelsene for politiske relevante handlinger og utsagn blir endret. Artikkelen til Steinar Aas demonstrerer at dette også har vært tilfellet for vårt norske demokrati. I den motsetningsfylte tiden mellom de to verdenskrigene foregikk det en til tider dramatisk kamp mellom de etablerte samfunnskraftene og en stadig sterkere arbeiderbevegelse. Den norske arbeiderbevegelsen var forholdsvis radikal, og statsmakten tok i bruk hardhendte metoder for å demme opp for det konservative politikere oppfattet som revolusjonære og samfunnsnedbrytende krefter. Når vi ser tilbake på denne tiden med et perspektiv inspirert av «deliberative democracy» (Young, 2000), framstår myndighetenes tiltak som forsøk på å svekke demokratiet – og det blir klart at kommunikasjon spilte en vesentlig rolle. Aas bruker den såkalte Sulitjelma-affæren

som hovedeksempel, da arbeiderbevegelsen i gruvesamfunnet Sulitjelma prøvde å hindre at pasifisten og militærnekteren Johan Medby ble arrestert.

I en konfrontasjon mellom arbeidere og politistyrken ble det avfyrt skudd, og myndighetene reagerte med å sette inn militære styrker. I vår sammenheng er det spesielt interessant at myndighetene også gikk til skritt for å hindre fri pressedekning av hendelsene. Redaktøren, samt en journalist i arbeideravisa Nordlands Fremtid, som støttet Medby og den bevegelsen arbeiderbevegelsen hadde satt i gang i Sulitjelma, ble begge straffeforfulgt som en reaksjon på den måten avisa hadde dekket saken på. Eksemplet viser hvordan norske myndigheter prøvde å hindre fri kommunikasjon og meningsdanning. Steinar Aas setter dette inn i en større sammenheng, der utviklingen av det norske tillitssamfunnet står sentralt. Brytningene mellom myndighetene og arbeiderbevegelsen i den radikale perioden rundt første verdenskrig førte etter hvert til at begge parter i konflikten jenket seg. Arbeiderbevegelsen ble mindre radikal og uforsonlig, og myndighetene innførte reformer som ga arbeiderne større innflytelse i de formelle politiske organene. Arbeiderbevegelsen ble i stand til å fremme sine behov og krav innenfor det eksisterende samfunnssystemet, og kommunikasjonen mellom samfunnssklassene gikk fra å foregå som kamp til å foregå som del av felles politiske drøftinger og diskusjoner.

Et tilbakeblikk på situasjonen i Norge i tida like etter første verdenskrig understreker betydningen av tillit, åpenhet og kommunikasjon på mange områder i samfunnet. Det samme ser vi om vi beveger oss fram i tid. Astrid Marie Holand har sett på arbeidet for å påvirke utformingen av to forskjellige sett med lover som har hatt stor betydning for fiskeriene og de kystsamfunnene som er avhengige av fiskeriene. Den ene av prosessene foregikk i årene mellom 1987 og 1992, mens den andre fant sted fra 2014 til 2016. Begge prosessene involverte mange interessegrupper og offentlige instanser, der sistnevnte hadde ansvar for å utforme lovverkene. Kommunikasjonen mellom interessegruppene og de offentlige instansene fulgte både formelle og uformelle kanaler. Holand har spesiell oppmerksomhet rettet mot hvordan forskjellige interessegrupper manøvrerte for å prøve å oppnå det hun kaller definisjonsmakt – muligheten til å definere temaene i og vilkårene for den politiske debatten. Dette føyer seg inn i en modell for «deliberative democracy». Selv om

sentrale avgjørelser i samfunnet tas ved valg og avstemninger der prinsippet er «én borger – én stemme», er det en illusjon at alle medlemmer av samfunnet har like stor innflytelse.

Det er alltid grupper og enkeltpersoner som av forskjellige årsaker har lettere enn andre for å nå fram med sine meninger og ønsker overfor de besluttende myndighetene (Young, 2000, s. 52–53). Dette understreker betydningen av å vurdere de underliggende prosessene med offentlige debatter og kommunikasjon av interesser og meninger som sentrale deler av demokratiet. I de tilfellene Astrid Marie Holand undersøker, viser det seg at den innvirkningen de forskjellige interessegruppene fikk på utfallet av prosessene for lovendring, ikke alltid sto i stil med den mengden oppmerksomhet de greide å generere. Undersøkelsen demonstrerer hvordan høringsprosesser, med formell og uformell kommunikasjon mellom lovgivende myndighet og interessegrupper, er en viktig del av demokratiet. Den illustrerer også at demokrati ikke er et enten-eller, men at det dreier seg om grader av demokrati og stadige prosesser som innebærer at demokratiet blir styrket eller svekket. Utfallet av de lovendringene Holand har undersøkt, kan tyde på at også det moderne Norge har en vei å gå før alle deler av samfunnet får samme grad av innflytelse.

Prosessene med høringsrunder og lobbyisme i forkant av lovendringer er godt kjente sider ved utviklingen av demokratiske samfunn. Artikkelen til Hugo Nordseth viser et eksempel på hvordan man kan oppnå større grad av lokal medvirkning i samfunnsutbyggingen i sammenhenger man vanligvis ikke forbinder med idealer om fri meningsdanning og demokratisering. Nordseth har undersøkt hvordan ny kommunikasjonsteknologi gjør det mulig å involvere lokalsamfunnet direkte i utbyggingen av infrastruktur – i dette tilfellet bredbåndstilbudet i Steinkjer kommune i Trøndelag. Dette er et godt eksempel på at utallige små og store prosesser som foregår mellom valg og avstemninger også kan være en vesentlig del av demokratiet. Mulighetene til medvirkning i utformingen av infrastruktur, som vei, kloakk, elektrisitet og internett-forbindelse, slutter ikke når vedtaket blir fattet i kommunestyret. Med samarbeid og kommunikasjon gjort mulig gjennom nye digitale prosjektstyringsverktøy, kan lokale aksjonskomiteer involveres også i den helt praktiske planleggingen av utbyggingen. På den måten blir lokal kunnskap trukket inn i prosessen, og de praktiske beslutningene

som får betydning for det ferdige resultatet foregår i et åpent forum som gjør det mulig for deltakerne å informere lokalsamfunnet om prosessen. Dermed blir også den rent praktiske prosjekteringen av lokal infrastruktur gjenstand for kommunikasjon av informasjon, meninger og interesser. Slike prosesser vil kunne være med og styrke det Young kaller «deep democracy», og med det bidra til å gjøre Norge mer demokratisk (2000, s. 5–6).

Høringsrunder i forbindelse med lovendringer, og prosjektering av utbygging av infrastruktur, foregår innenfor definerte rammer som gjør det lett å se sentrale aktørers roller knyttet til politikk og samfunnsplanlegging. Svein-Halvard Jørgensens artikkel gir et eksempel på at demokratisk relevant kommunikasjon også kan foregå i omgivelser man vanligvis ikke forbinder med politiske prosesser, nemlig i og utenfor konsertsalene i landets mange kulturhus ved viktige kulturarrangementer. I Norge har kultur riktignok lenge blitt oppfattet som et felt med stor betydning for demokratiets utvikling. Landets innbyggere skal sikres et godt kulturtilbud, slik at de gjennom å delta i felles kulturopplevelser kan utvikle et kulturelt fellesskap som gjør det lettere for alle å delta i demokratiske prosesser (Lyche, 1983, s. 141–164; Kulturdepartementet, 2018). Kulturhusene og arrangementene der er sentrale komponenter i myndighetenes satsning på kultur. Jørgensen viser hvordan arrangementene fungerer som en arena hvor folk i ulike posisjoner, både politisk og økonomisk, møtes og deler en felles erfaring. Slike arenaer er viktige for å opprettholde og erfare fellesskap. Kulturhusenes konserter lar også utøvere og kulturpolitikere på forskjellige nivåer møtes og konkurrere om prestisje og posisjonering. Ulik grad av prestisje og innflytelse kommuniseres på mange vis, og avtaler av lokal og regional kulturpolitisk betydning blir diskutert og inngått i nøye avgrensede kretser. Jørgensens artikkel gir nok et eksempel på at kommunikasjon er en vesentlig del av et demokratisk samfunn i utallige sammenhenger, men den stiller kanskje også spørsmål ved hvor demokratiske beslutningene på den kulturpolitiske arenaen egentlig er. I likhet med Holand viser Jørgensens eksempel at definisjonsmakt og innflytelse er ulikt fordelt i samfunnet, og at dette også kommuniseres i tilknytning til konserter.



## Teoretisk mellomspill: mediene som viktig arena

I moderne demokratiske samfunn foregår sentrale deler av de åpne samtalene som utgjør offentligheten i og gjennom *mediene* (Aalberg mfl., 2015, s. 26). Resten av artiklene i denne antologien fokuserer på mediert kommunikasjon, både gjennom tradisjonelle nyhetsmedier og sosiale medier. Mediene utgjør et felles torg, eller arena, der saker og nyheter blir formidlet og diskutert. Dette gir de journalistiske mediene en spesiell legitimitet i samfunnet. De har et oppdrag som omfatter å informere, opplyse og fungere som en kritisk instans i samfunnet. Begrepet den fjerde statsmakt bygger på en ide om at mediene skal tjene et kollektivt gode. De skal ha en samfunnsrolle på vegne av sitt publikum, og skal være et uavhengig og kritisk korrektiv i demokratiet. På denne måten er de journalistiske mediene en sentral del av den demokratiske infrastrukturen (Mathisen og Morlandstø, 2018, s. 23).

Over tid har medienes rolle i den politiske kommunikasjonen endret seg. Waldahl og Beyer (2015) beskriver en utvikling gjennom fire faser: som kanal, arena, aktør og regissør. I den første fasen, etter andre verdenskrig og fram til 60-tallet, var mediene først og fremst en *kanal* fra partiene til velgerne. På denne tiden hadde vi partipresse i Norge; de aller fleste avisene støttet et politisk parti. Båndene var tette. Avisene var en del av partiorganisasjonenes apparat, og hadde som oppgave å formidle partienes politikk og skape oppslutning om den. Den andre fasen fant sted gjennom 60-tallet. Partipressen ble svakere. Avisene ble mer opptatt av å gi rom også for andre synspunkter, og ble gradvis i større grad en *arena* for politisk meningsbryting, der ulike meninger og argumenter slapp til. I denne perioden kom også fjernsynet, som skulle være nøytralt, og som var opptatt av å slippe til ulike synspunkt. Dette preget også avisene.

Den tredje fasen inntraff fra 70-tallet, da mediene i større grad ble *aktører*. Båndene mellom parti og presse ble oppløst, en prosess drevet fram av pressen. Samtidig ble fjernsynet et stadig viktigere og sterkere medium, og den politiske journalistikken på fjernsyn påvirket avisenes måte å tenke på. Journalistikken ble profesjonalisert: Journalistene ble mer opptatt av å være uavhengige og selvstendige; man skulle ikke være et mikrofonstativ for makta og skulle ikke la seg diktere av kildene.

Idealet om den fjerde statsmakt ble mer sentralt. Pressen skulle være en motmakt som kontrollerte og korrigerte de som til enhver tid styrte framfor å agitere for den ene eller andre politiske retningen. I den fjerde fasen, fra 90-tallet og utover, ble mediene i større grad *regissører* av den politiske debatten. Fjernsynet ble enda viktigere i den politiske offentligheten, og journalistene ble mer maktbevisste og opptatt av å styre valgkampen. Mediene, og da særlig fjernsynet, iscenesatte politikken, mens alternative arenaer for politisk debatt ble mer marginale.

I dagens samfunn er det nesten umulig å tenke seg meningsdanning uten utstrakt kommunikasjon gjennom medier. Mediene er en viktig arena for den politiske kommunikasjonen og meningsdanningen på flere måter (Waldahl og Beyer, 2015). For det første er mediene et *forum for debatt*: en arena for alle som vil delta i samfunnsdebatten. Det gjelder både de tradisjonelle og de sosiale mediene. For det andre har mediene, spesielt de journalistiske, redigerte mediene, en *kommentaroppgave*. Samfunnet er innfløkt. En viktig oppgave for mediene er å engasjere seg i samfunnsdebatten ved å forklare borgerne hva politikerne står for og hva standpunktene deres innebærer, og diskutere hva som kan bli konsekvensene av dem. Disse funksjonene gjelder særlig de journalistiske nyhetsmediene. Journalistikken deles gjerne inn i tre hovedsjangre; nyhetsjournalistikk, kommentar- og meningsjournalistikk samt reportasje- og featurejournalistikk (Roksvold, 1997, s. 10). Om hovedskillene mellom disse sjangrene skriver Thore Roksvold: «Nyhetsjournalistikken opplyser om hva nytt som har skjedd, eller skal skje. Kommentarjournalistikken drøfter hvordan vi skal forholde oss til det som har skjedd, eller skal skje. Pregjournalistikken [reportasje- og featurejournalistikk] skildrer det som har skjedd, på en engasjerende måte» (1997).

Vi ser en tydelig tendens til at den analytiske og meningsbærende journalistikken øker i omfang, både her til lands og internasjonalt (Esser og Umbricht, 2014; Salgado og Strömbäck, 2012; McNair, 2008), noe som blant annet forklares med et økende behov for analyse og fortolkning i et stadig mer komplekst samfunn med en hurtig flom av informasjon. Den meningsbærende journalistikken er en subjektiv sjanger, preget av vurderinger og analyse, og som angår offentlig resonnering (Knapskog, 2009; Mathisen og Morlandstø, 2016). Den karakteriseres som det tolkende øyeblikket i nyhetsproduksjonen (McNair, 2000, s.

61). Lederartikkelen er en sentral del av meningsjournalistikken, med sterke tradisjoner fra det vi har beskrevet som mediens første fase: partipressens tid, da de fleste avisene var organ for et politisk parti. Selv om partipressen er avviklet, har lederartikkelen holdt stand i de fleste aviser. Lederartikkelen gir uttrykk for avisens offisielle mening, i motsetning til den personlig signerte kommentaren, der det er kommentatorens personlige mening som er sentral.

## Nyhetsmedier, sosiale medier og publikums deltakelse

Videre her i det innledende kapitlet skal vi presentere de ulike bidragene i antologien som analyserer ulike sider ved mediens rolle. Dette favner både nyhetsmediene, sosiale medier og publikums deltakelse i mediert kommunikasjon. I et av bidragene trekkes også noen lange historiske paralleller mellom politisk Twitter-bruk i dagens USA og politisk sladder i det gamle Romerriket. Som beskrevet i forrige avsnitt, er lederartikkelen en tradisjonell avisjanger der avisen eller mediehusets offisielle mening kommer til uttrykk. Lederartikkelen er tema i Terje Bartholsens artikkel. Han har undersøkt hvordan den tradisjonelle lederartikkelen fortsatt holder stand i lokalaviser og diskuterer hvilken rolle den spiller for meningsdanning, offentlighet og mobilisering til politisk deltakelse. Han tar for seg lokale lederartikler som tar tydelige standpunkt, og som retter kritiske spørsmål både mot lokal makt og sentrale myndigheter. Bartholsen har intervjuet lokalavisredaktører som ønsker å påvirke lokal meningsdanning.

Lederartiklene hører, som nevnt, til den meningsbærende journalistikken, den som omhandler «views» og ikke «news». Regionavisa Nordlys i Tromsø er en av flere som har prioritert ressurser til dette, gjennom satsingen på Nordnorsk debatt. Det er en digital debattarena som ble etablert i 2014, der både redaksjonelle kommentarer og innsendte bidrag fra publikum er samlet under samme vignet. Målet til Nordlys har vært å stimulere til en regional offentlig debatt med økt deltakelse fra innbyggerne i hele Nord-Norge, altså å utvide deltakelsen i den offentlige debatten og meningsdanningen i den nordnorske regionen. Denne satsingen gir innbyggerne i landsdelen en ny arena med lavere terskel for å delta i den offentlige debatten. I sin artikkel

analyserer Lisbeth Morlandstø og Birgit Røe Mathisen publikums deltagelse på Nordnorsk debatt; de diskuterer hvem som deltar og hvilke interesser og perspektiv som blir synlige i den regionale offentligheten. De finner både at aktiviteten øker, og at variert deltagelse bidrar til at flere typer saker blir tema i den offentlige debatten. Samtidig er det mennesker med makt og posisjoner som deltar mest.

Begge de nevnte artiklene er knyttet til de tradisjonelle avisformåtene. Bartholsen har studert lederartikkelen i noen av de mange lokalavisene vi har i Norge, og det er papiravisene han er opptatt av. Morlandstø og Mathisen analyserer en digital mediearena – like fullt er denne del av det tradisjonsrike regionale mediehuset Nordlys. De lokale og regionale avisene utgjør en viktig ryggrad i det norske medielandskapet (Høst, 2005; Mathisen og Morlandstø, 2018). Like fullt innebærer digitaliseringen at medielandskapet endres, og at nye medier oppstår. Innovasjon og endring bidrar til at en økende del av journalistikken produseres utenfor de tradisjonelle mediehusene. Nye publikasjoner vokser fram, mange med et tydelig nisjepreg, enten tematisk eller geografisk, der journalisten også fungerer som entreprenør og grunnlegger.

Dette kan tyde på at det er i ferd med å skje en maktforskyvning i journalistikken, der de store, tradisjonelle mediehusene taper terreng, mens nye deler av journalistikken styrker seg (Bjerke, Fonn og Mathisen, 2019). I sin artikkel utforsker Bente Iversen journalistiske entreprenører og nye publikasjoner. Slike nye publikasjoner representerer også nye arenaer for meningsdanning. Ved hjelp av profesjonsteori og innovasjonsteori diskuterer Iversen hva som kjennetegner de journalistiske entreprenørenes profesjonelle identitet, og hvordan disse både kan utfordre de tradisjonelle mediene og bidra til et styrket mediemangfold. I artikkelen er hun opptatt av hvordan såkalte «startups» blir nye sentrale arenaer for meningsdanning, kommunikasjon og deltagelse i offentligheten, samtidig som de bidrar til å løfte fram andre stemmer og perspektiv enn det de mer tradisjonelle mediene gjør. Slik blir nye medier og journalistiske entreprenører også veier til det som kalles offentlig tilknytning (Moe mfl., 2019).

I et demokrati er det et ideal at innbyggerne skal være velinformerte borgere som tar informerte valg. Dette mener medieforsker Halvard Moe og hans forskerkolleger at langt på vei er et urealistisk ideal. De mener at begrepet *offentlig tilknytning* er mer dekkende, et begrep som

omfatter hvilke konkrete saker eller tema en person er opptatt av, og hvordan denne personens mediebruk inngår i hverdagslivet (Moe mfl., 2019, s. 14). De understreker at det ikke bare er nyhetskøsum, men også kultur og mediebruk generelt, som utgjør veier til offentlig tilknytning. Offentlig tilknytning beskrives som fundamentet for politisk deltagelse, i både formelle og uformelle kanaler. Moe og hans medforfattere beskriver offentlig tilknytning på tre ulike nivåer. Det første nivået er den manifeste eller observerbare orienteringen, som innebærer oppmerksomhet og interesse – å følge med i mediedekningen og diskutere med venner og kolleger. Det andre nivået er den hverdagslige orienteringen, som angår hvilke rutiner og vaner vi har for den daglige mediebruken. Det tredje nivået er den dype orienteringen, som handler om folks tilbøyeligheter til å holde seg orienterte og hvilke fortolkningsressurser man har til å få mening ut av mediens innhold (Moe mfl., 2019, s. 22–23).

I forlengelsen av dette kan vi også trekke inn sosiale medier som en vei til offentlig tilknytning. Der de tre artiklene vi har vist til så langt, handler om journalistiske, redaktørstyrte medier, utgjør også sosiale medier en viktig del av folks mediebruk, og påvirker den politiske kommunikasjonen. Internett og sosiale medier beskrives som en femte fase i mediens utvikling, som gir politikerne nye muligheter til direkte kontakt med velgerne, uten at nyhetsmediene er mellomledd (Aalberg, 2012, s. 210). Sosiale mediers logikk kan påvirke hva som blir populært og synlig i de tradisjonelle mediene, gjennom hvilke saker som deles, likes og kommenteres mest (Kalsnes og Larsson, 2016). Nye medier og nye kommunikasjonsformer endrer de eksisterende mediene og rokker ved balansen i medielandskapet (Mathisen og Morlandstø, 2018, s. 24), og gir borgerne nye måter å delta på.

En viktig diskusjon knyttet til sosiale medier er hvordan de bidrar til å endre den politiske offentligheten og maktforskyvningene i den offentlige kommunikasjonen. Bidrar sosiale medier til en demokratisering av den politiske offentligheten, eller gir de bare en fragmentering som undergraver demokratiet? Dette spørsmålet kan betraktes på flere måter. Man kan argumentere for at sosiale medier styrker demokratiet. Flere arenaer med lavere terskel for deltagelse gjør det lettere å delta i den offentlige meningsutvekslingen, å skaffe seg informasjon og kommunisere direkte med dem som har makt. Gjennom sosiale medier

har publikum større muligheter til å delta i produksjonen av medieinnhold og dermed påvirke den politiske kommunikasjonen som foregår i offentligheten. Sosiale medier har gitt nye muligheter for effektiv kollektiv mobilisering til for eksempel demonstrasjoner eller protestgrupper, hurtig og uten store kostnader (Mathisen og Morlandstø, 2019). Vi kan dermed si at det skjer en demokratisering: en omfordeling av den politiske innflytelsen og utvidelse av den offentlige debatten.

Helga Dis Isfold Sigurdadottir ser nærmere på mulighetene for mobilisering gjennom sosiale medier i sin artikkel. Hun utforsker #hashtag-bevegelser og virkningene av dem, og undersøker hva som kan påvirke virkningen og gjennomslagskraften. Med utgangspunkt i aktør-nettverk-teori diskuterer hun hashtagen som en mobiliserende og meningsdannende agent. Hun er opptatt av hvordan hashtagen kan være en bidragsyter til demokratisering, og dermed gi mulighet til politisk innflytelse for grupper som ellers ville ha vært marginale. Slik kan mobilisering via sosiale medier gi flere borgere arenaer for å uttrykke seg og delta i demokratiet. Dette betrakter vi som et positivt eksempel på at sosiale medier bidrar til demokratisering mer enn fragmentering, og fungerer som en sentral vei til offentlig tilknytning.

Til tross for dette er det mulig å argumentere for at utviklingen med sosiale medier og diskusjonsforum på internett fører til en oppsplitting og fragmentering av det offentlige rom. Både medielandskapet og publikum splittes i mindre og adskilte rom. Borgerne kan delta i avgrensede Facebook-grupper, følge de twittrerne de liker best og delta i debatter på ulike nettforum sammen med meningsfeller. Det gir en fare for at flere kun tar del i de meningene de har fra før, og i den informasjonen som støtter opp under disse. Slik kan det oppstå egne og sterkt avgrensede offentligheter av innbyggere som allerede er enige med hverandre, og som unngår å forholde seg til motargumenter eller andre oppfatninger. Det oppstår med andre ord deloffentligheter – en utvikling som kan bidra til å svekke demokratiet. Den felles samtalen blir borte. Det som tidligere var en helhetlig samtale, deles opp i ulike «ekkokamre», der deltakerne bare hører gjenlyden av sine egne meninger og oppfatninger.

Med medieutviklingen har det blitt lettere å velge bort nyheter og politisk informasjon til fordel for ren underholdning, og det har blitt mulig å velge bort meninger man ikke sympatiserer med og nyheter man skulle ønske at ikke fantes. Der sosiale medier på den ene siden gjør

den offentlige tilknytninga lettere for mange, finnes det på den andre siden en frykt for at den felles offentlige samtalen og de felles referanserammene smuldrer bort. Den mørkere siden ved den nye medievirkeligheten er tema i Fredrik Wilhelmsens artikkel, der han ser på hvordan høyreekstrem ideologi kan kommuniseres i en ny nettbasert virkelighet. Gjennom å analysere manifestet lastet opp til internett av de høyreekstreme terroristene bak terroraksjonene på Utøya i Norge i 2011 og i Christchurch på New Zealand og El Paso i USA i 2019, viser han hvordan likhetene mellom tekstene tyder på at forfatterne har vært inspirert av ekstremistiske virtuelle grupperinger. Disse virtuelle grupperingene framstår vanligvis som utilgjengelige for allmennheten, og dermed blir de egne lommer isolert fra det offentlige rommet hvor den demokratiske meningsbrytningen foregår. Slik høyre-ekstrem ideologi som er utviklet på internett, er et eksempel på hvordan kommunikasjon også kan være direkte skadelig når den foregår utenfor de åpne rammene som resten av samfunnet forholder seg til.

Internett og sosiale medier oppfattes vanligvis som nye fenomener, men i sin artikkel tar Per Bjarne Ravnå utgangspunkt i hvordan meninger har blitt spredt på måter som minner mye om dagens sosiale medier også i tidligere tider. Twitter dukket opp som et nytt innslag i presidentvalgkampen i USA i 2008, og i 2016 vakte Donald Trump oppsikt og bestyrtelse med sin uvørne – og effektive – bruk av Twitter for å samle sympati og støtte både i nominasjonsprosessen og i oppkjøringen til selve valget. Ravnå viser hvordan innhold og stil i Trumps tvitringer har sentrale fellestrekk med en helt annen type meldinger, nemlig politiske spissformuleringer som politikere i Den romerske republikk sendte ut i den tids sosiale nettverk i form av folkesnakk og sladder. Likhetene mellom politiske twitringer i USA i 2016 og politiske rykter i Roma for mer enn 2000 år siden er faktisk så store at det er mulig å bruke det moderne eksemplet som utgangspunkt for å få bedre forståelse av de politiske prosessene i Den romerske republikk.

Ved å knytte bruken av et moderne digitalt medium som Twitter an til menneskehetens eldste medium – fra munn til øre til munn – fungerer Ravnås artikkel som en passende avslutning på en samling artikler som berører mange og forskjelligartede former for politisk kommunikasjon. Der teknologi og samfunnssystemer endres, er det grunnleggende menneskelig å mene noe om det samfunnet man lever i og hvordan det

bør utvikles – og det er grunnleggende menneskelig å ville gi uttrykk for disse meningene. Kommunikasjon har alltid vært en viktig del av politiske prosesser. Vår tid er spesiell ved at så mange samfunn har etablert politiske systemer som gjør det trygt og enkelt å danne seg politiske meninger og kommunisere dem til sine medborgere. Å ivareta og utvikle de trygge rammene for kommunikasjon og meningsdanning er et av vår tids største ansvar. En måte å gjøre det på er å fortsette å bruke de mulighetene vi har til å gjøre oss opp meninger, og kommunisere hva vi mener, om hvordan samfunnene vi lever i bør utvikles – og fortsette å reflektere over hvordan denne kommunikasjonen foregår og hva slags virkninger den kan ha.



## Referanser

- Bjerke, P., Fonn B.K. og Mathisen B. R. (2019) *Journalistikk, profesjon og endring*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Engelstad, F. (2010) Makt – konsentrasjon og fordeling, i Frønes, Ivar og Kjølørød, Liv (red.) *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 164–190.
- Esser, F. og Umbricht, A. (2014) The Evolution of Objective and Interpretative Journalism in the Western Press: Comparing Six News Systems since the 1960s. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 91(2), s. 229–249.
- Gripsrud, J. (2017) Offentlighet: Idealer, realiteter og tilfellet Norge, i J. Gripsrud (red.) *Almenningen. Historien om norsk offentlighet*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 14–51.
- Hansen, T. og Tjerbo, T. (2005) Individualisme, sosial kapital og politisk deltakelse. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 1 (21), s. 29–51.
- Høst, S. (2005) *Det lokale avismønsteret: dekningsområder, mangfold og konkurranse 1972–2002*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.
- Knapskog, K. (2009) Blant orakel og refleksjonsatletar. Kommentarjournalistikk som sjanger og strategi, i Eide, M. (red.) *Journalistiske nyorienteringer*. Oslo: Scandinavian Academic Press, s. 284–306.
- Kulturdepartementet (2018). Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft – kulturpolitikk for framtida*.
- Kvelland, E. (2015) Når aksjonskanalen møter valgkanalen. Politisk deltakelse i lokalvalg. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56(2), s. 159–179.
- Lyche, I. (1983) Stat og kultur, i I. Semmingsen mfl. (red.) *Norges Kulturhistorie: Underveis – mot nye tider*. Oslo: Aschehoug.
- Mathisen, B.R. og Morlandstø, L. (2016) *Kommentaren – en sjanger i endring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Mathisen, B.R. og Morlandstø, L. (2018) *Lokale medier. Samfunnsrolle, offentlighet og opinionsdanning*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Mathisen, B.R. og Morlandstø, L. (2019) *Blindsoner og mangfold – en studie av journalistikken i lokale og regionale medier*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- McNair, B. (2000) *Journalism and Democracy. An Evaluation of the Political Public Sphere*. London: Routledge.

- McNair, B. (2008) I, Columnist, i B. Franklin (red.) *Pulling Newspapers apart. Analyzing Print Journalism*. London: Routledge, s. 112–120.
- Moe, H., Hovden, J.F., Ytre-Arne, B., Figenschou, T., Nærland, T.U., Sakariassen, H. og Thorbjørnsrud, K. (2019) *Informerte borgere? Offentlig tilknytning, mediebruk og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Roksvold, T. (1997) *Avissjangre over tid. Studier i språk og sjanger*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Salgado, S. og Strömbäck, J. (2012) Interpretive journalism: A review of Concepts, operationalizations and key findings. *Journalism* 13(2), s. 144–161.
- Tilly, C. (2007) *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waldahl, R. og Beyer, A. (2015). Offentlig opinion og politisk kommunikasjon. I Ø. Ihlen, E. Skogerbø og S. Allern (red.) *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Young, I.M. (2000) *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Aalberg, T., Elvestad, E. og Skogerbø, E. (2015). Demokrati og offentlighet, i Ø. Ihlen, E. Skogerbø og S. Allern (red.) *Makt, medier og politikk. Norsk politisk kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 22–33.